

HUDUDIIY MEHNAT BOZORI SAMARADORLIGINI BAHOLASHDA IQTISODIY-STATISTIK HISOBOTLARNI RAQAMLASHTIRISHNING AHAMIYATI (QASHQADARYO VILOYATI MISOLIDA)

Aralov G'ayrat Muhammadiyevich

Qarshi davlat texnika universiteti
mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya. Ushbu ilmiy tezisda Qashqadaryo viloyati mehnat bozorining samaradorligini baholashda iqtisodiy-statistik hisobotlarni raqamlashtirishning ahamiyatini tahlil qiladi. Raqamli axborot tizimlari mehnat resurslari, bandlik va ishsizlik ko'rsatkichlari bo'yicha ma'lumotlarni tezkor va aniq shakllantirishga, bozor dinamikasini real vaqt rejimida kuzatishga imkon berishi asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: Mehnat bozori, raqamlashtirish, iqtisodiy-statistik hisobotlar, bandlik, ishsizlik, monitoring, mehnat resurslari, Qashqadaryo viloyati, boshqaruv qarorlari, optimallashtirish.

Аннотация. В данной научной диссертации анализируется значение цифровизации экономико-статистической отчетности для оценки эффективности рынка труда Кашкадарьинской области. Утверждается, что цифровые информационные системы позволяют оперативно и точно формировать данные о трудовых ресурсах, показателях занятости и безработицы, а также осуществлять мониторинг динамики рынка в режиме реального времени.

Ключевые слова: Рынок труда, цифровизация, экономико-статистическая отчетность, занятость, безработица, мониторинг, трудовые ресурсы, Кашкадарьинская область, управленческие решения, оптимизация.

Abstract. This scientific thesis analyzes the importance of digitizing economic and statistical reports in assessing the efficiency of the labor market in the Kashkadarya region. It is argued that digital information systems allow for the rapid and accurate formation of data on labor resources, employment and unemployment indicators, and real-time monitoring of market dynamics.

Keywords. Labor market, digitization, economic and statistical reports, employment, unemployment, monitoring, labor resources, Kashkadarya region, management decisions, optimization.

Kirish. Hududiy mehnat bozori rivojlanish sur'atlarini ishonchli baholash hamda iqtisodiy jarayonlarni boshqarishda asosli qarorlar qabul qilish bugungi raqamli transformatsiya davrida alohida ahamiyat kasb etmoqda. Mehnat bozori ko'p omilli, dinamik va o'zgaruvchan tizim bo'lib, uning holati demografik jarayonlar, iqtisodiy faollik, migratsiya, korxonalar talabi va hududiy rivojlanish strategiyalariga bevosita bog'liq. Ushbu jarayonlarni to'liq va o'z vaqtida yoritib borish esa aniq, tizimli va zamonaviy statistik ma'lumotlarni talab qiladi.

An'anaviy statistik hisobotlar ko'plab hollarda mehnat bozorida yuz

berayotgan tezkor o'zgarishlarni aks ettirishda sustlik qiladi hamda tahlil jarayonlarida yetarli darajada aniqlikni ta'minlamaydi. Shu munosabat bilan iqtisodiy-statistik ma'lumotlarni raqamlashtirish, ularni yagona elektron platformalar orqali shakllantirish va real vaqt rejimida yangilab borish mehnat bozorini boshqarishda ustuvor yo'nalish sifatida maydonga chiqmoqda. Raqamlashtirish orqali ma'lumotlar oqimini boshqarish tezlashadi, ko'rsatkichlarning ishonchliligi ortadi va mehnat bozori segmentlarining chuqur analitik bahosi amalga oshiriladi.

Ayniqsa, Qashqadaryo viloyati kabi mehnat resurslari ko'p bo'lgan hududlarda bandlik darajasi, ishsizlik ko'rsatkichlari, ichki va tashqi mehnat migratsiyasi tendensiyalarini aniq baholash hududiy iqtisodiy siyosatning muhim tarkibiy qismidir. Raqamlashtirilgan statistik hisobotlar ushbu jarayonlarni kompleks tahlil qilishga, tarkibiy nomutanosibliklarni aniqlashga va mehnat bozori barqarorligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Mazkur tezisda hududiy mehnat bozorining samaradorligini oshirishda raqamli statistik yondashuvlarning o'rnini ilmiy asosda o'rganishga, Qashqadaryo viloyati misolida raqamlashtirishning amaliy natijalarini baholashga hamda mehnat bozorini boshqarishda zamonaviy raqamli texnologiyalarning qo'llanish imkoniyatlarini aniqlashga qaratilgan.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi. Hududiy mehnat bozorining samaradorligini baholash va bandlik siyosatini shakllantirish masalalari iqtisodiy statistika va raqamlashtirish bilan chambarchas bog'liq ekanligi ko'plab tadqiqotlarda qayd etilgan. O'zbekiston Respublikasi Davlat Statistika Qo'mitasi tomonidan taqdim etilgan "Mehnat bozori va bandlik ko'rsatkichlari" hisobotida mehnat resurslari, bandlik va ishsizlik ko'rsatkichlarini tizimli ravishda yig'ish va tahlil qilish orqali hududiy iqtisodiy siyosatni shakllantirishning asosiy tamoyillari yoritilgan [1]. Ushbu manba Qashqadaryo viloyati kabi aholi soni va migratsiya jarayonlari yuqori bo'lgan hududlarda statistik monitoringning dolzarbligini ilmiy asos bilan ko'rsatadi.

Qashqadaryo viloyati hokimligi statistik bo'limi tomonidan 2020–2024 yillar oralig'ida ishlab chiqilgan hududiy mehnat resurslari va migratsiya hisobotlari raqamli yondashuvlar orqali ma'lumotlarni tezkor va aniqlik bilan yig'ish imkoniyatini ochib bergan [2]. Hisobotlar raqamli monitoring tizimlarining bandlik darajasini kuzatish, ishsizlikni tahlil qilish va migratsiya oqimlarini nazorat qilishdagi samaradorligini amaliy jihatdan tasdiqlaydi.

Markaziy Osiyo bo'yicha ishchi kuchi va migratsiya tendensiyalarini o'rganadigan World Bank tadqiqoti, raqamlashtirilgan statistika va real vaqt rejimidagi ma'lumotlar bazalarining mehnat bozorini bashorat qilish va strategik qarorlar qabul qilishdagi rolini ta'kidlaydi [3]. Shuningdek, ILO (International Labour Organization) tomonidan chop etilgan "Digitalization of Labor Market Statistics" hisobotida digital tizimlar orqali hududiy mehnat bozori ko'rsatkichlarini tezkor yangilash, statistik nomutanosibliklarni aniqlash va bandlik siyosatini optimallashtirish imkoniyatlari yoritilgan [4]. Bu manbalar raqamli

yondashuvlarning samaradorligini nafaqat texnik, balki strategik jihatdan ham tasdiqlaydi.

O‘zbekiston Respublikasi Mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish vazirligi tomonidan ishlab chiqilgan “Bandlik siyosatini rivojlantirish bo‘yicha metodik tavsiyalar” esa hududiy dasturlar, ishchi kuchini malaka bo‘yicha tayyorlash va qayta tayyorlash kurslari kabi chora-tadbirlarni raqamlashtirilgan statistik ma’lumotlar asosida amalga oshirishni taklif etadi [5]. Bu tavsiyalar Qashqadaryo viloyatida raqamli statistik yondashuvlar yordamida mehnat bozorini samarali boshqarish imkoniyatlarini yanada kuchaytiradi.

Umuman olganda, keltirilgan manbalar hududiy mehnat bozorini raqamlashtirishning amaliy va ilmiy ahamiyatini tasdiqlaydi. Raqamlashtirilgan iqtisodiy-statistik hisobotlar bandlik darajasini aniqlik bilan kuzatishga, nomutanosibliklarni erta aniqlashga va hududiy ishchi kuchi siyosatini optimallashtirishga imkon beradi. Shu jihatdan, Qashqadaryo viloyati misolida olib borilgan tadqiqot mavzusi global va mahalliy tadqiqot tajribasi bilan uzviy bog‘liq ekanligi ko‘rinib turibdi

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqotda Qashqadaryo viloyati mehnat bozorining holati va raqamlashtirilgan iqtisodiy-statistik hisobotlarning samaradorligi kompleks yondashuv asosida o‘rganildi. Analitik qismda mehnat bozori ko‘rsatkichlarining dinamikasi vaqt qatorlari tahlili, taqqoslama tahlil va korrelyatsion baholash usullari orqali tahlil qilindi. Raqamlashtirish jarayonining amaliy ta’sirini aniqlash uchun elektron statistik ma’lumotlar bazalari, mehnat bozorining raqamli monitoring tizimlari hamda rasmiy statistik to‘plamlar manba sifatida qo‘llandi. Shuningdek, mehnat bozori segmentlaridagi nomutanosibliklarni baholashda ekonometrik yondashuvlardan foydalanilib, raqamli hisobotlarning boshqaruv qarorlariga ta’sirini aniqlashga e’tibor qaratildi.

Tahlil va natijalar. Qashqadaryo viloyati mehnat bozorining so‘nggi yillardagi dinamikasi raqamlashtirilgan statistik ma’lumotlar orqali tahlil qilindi. Olingan natijalar shuni ko‘rsatadiki, 2020-2024 yillar davomida mehnat resurslarining tarkibi, bandlik darajasi hamda ishsizlik ko‘rsatkichlarida sezilarli o‘zgarishlar quyidagi 1-jadvalda ko‘rsatilgan.

Umumiy natija 2020–2024 yillar davomida Qashqadaryo viloyatida mehnat bozorining statistik monitoringini raqamlashtirish mehnat resurslari tarkibini to‘g‘ri baholash, ishsizlik darajasini aniqlik bilan o‘lchash va migratsiya jarayonlarini tizimli qayd etishda sezilarli samaradorlikka erishganini tasdiqladi. Raqamli yondashuvlar hududiy mehnat siyosatini yanada aniq, ilmiy asoslangan va tezkor shakllantirishga xizmat qilmoqda.

Umumiy tahlil jadval va raqamlar shuni ko‘rsatadiki, 2020–2024 yillar davomida Qashqadaryo viloyatida mehnat bozorini raqamlashtirish samarali natija berdi.

- Mehnat resurslarining o‘sishi va bandlik darajasining oshishi hududiy iqtisodiy faollikni ko‘rsatadi.
- Ishsizlik darajasining pasayishi bandlik siyosatining aniq va tezkor

monitoringi bilan bog'liq.

- Tashqi mehnat migratsiyasi tendensiyalari hududdagi ishchi kuchi bo'yicha qarorlar qabul qilishda raqamli hisobotlarning zarurligini tasdiqlaydi.

Jadval

Qashqadaryo viloyati mehnat bozori ko'rsatkichlari

Yil	Mehnat resurslari (ming kishi)	Bandlik darajasi (%)	Ishsizlik darajasi (%)	Tashqi mehnat migratsiyasi (ming kishi)
2020	1 152	71.4	9.8	68
2021	1 168	72.1	9.2	72
2022	1 185	73.0	8.7	75
2023	1 203	74.2	8.1	79
2024	1 219	75.1	7.5	81

Shu bilan birga, raqamli statistik hisobotlar hududiy mehnat bozorini boshqarish, nomutanosibliklarni aniqlash va bandlik siyosatini optimallashtirishda amaliy ahamiyatga ega ekanligi ilmiy asosda ko'rsatildi

2020–2024 yillar davomida Qashqadaryo viloyati mehnat bozorining iqtisodiy-statistik ko'rsatkichlari tahlil qilindi va raqamlashtirilgan hisobot tizimlarining samaradorligi baholandi.

Mehnat resurslari 2020 yildagi 1 152 ming kishidan 2024 yilda 1 219 ming kishigacha oshib, hududdagi demografik faollik va ishchi kuchining barqaror o'sishini ko'rsatdi.

Bandlik darajasi 71.4% dan 75.1% gacha o'sdi, bu raqamlashtirilgan monitoring tizimining hududiy bandlikni aniqlik bilan kuzatishga va ish bilan band bo'lganlarni ro'yxatga olishni takomillashtirishga xizmat qilganini tasdiqlaydi.

Ishsizlik darajasi 9.8% dan 7.5% gacha pasaydi, bu esa hududiy bandlik siyosatining samaradorligini oshirganligini ko'rsatadi.

Tashqi mehnat migratsiyasi 68 ming kishidan 81 ming kishigacha ortdi, elektron statistik tizim orqali migratsiya oqimlarini real vaqt rejimida monitoring qilish imkoniyati paydo bo'ldi.

Tahlil shuni ko'rsatdiki, iqtisodiy-statistik hisobotlarni raqamlashtirish mehnat bozorini boshqarishda sezilarli ustunliklar yaratadi: qaror qabul qilish tezligi oshadi, ma'lumotlar aniqligi yaxshilanadi va hududiy mehnat siyosatini ilmiy asosda shakllantirish imkoniyati kengayadi.

Xulosa. Shunday qilib, Qashqadaryo viloyati misolida raqamli yondashuvlar hududiy mehnat bozori nomutanosibliklarini erta aniqlash, bandlikni optimallashtirish va migratsiya jarayonlarini samarali boshqarishga muhim hissa qo'shayotganligi tasdiqlandi.

Raqamlashtirishni kengaytirish - mehnat bozorini kuzatish va bandlik ishsizlik ko'rsatkichlarini real vaqt rejimida aniqlash uchun elektron tizimlarni barcha tuman va shaharlar bo'ylab joriy etish.

Hududiy monitoringni mustahkamlash - har yili mehnat resurslari, bandlik, ishsizlik va migratsiya tendensiyalarini tahlil qilib, qaror qabul qilish jarayonini

samarali qilish.

Bandlik siyosatini optimallashtirish - raqamli ma'lumotlar asosida hududiy dasturlar ishlab chiqish, ishchi kuchini malaka bo'yicha tayyorlash va qayta tayyorlash kurslarini tashkil etish.

Ekonometrik prognozlash - mehnat bozoridagi tendensiyalarni oldindan bashorat qilish uchun matematik va statistik modellarni qo'llash.

Hududiy hamkorlik va ma'lumot almashinuvi - tuman va shahar bo'limlari o'rtasida statistik ma'lumotlarni uzatish va ishlash tizimini yaratish.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari raqamlashtirilgan iqtisodiy-statistik tizimlarning hududiy mehnat bozorining barqarorligini ta'minlash va samarali boshqaruv qarorlarini qabul qilishdagi dolzarb ahamiyatini ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Davlat Statistika Qo'mitasi. "Mehnat bozori va bandlik ko'rsatkichlari", Toshkent, 2024.
2. Qashqadaryo viloyati hokimligi statistik bo'limi. "Hududiy mehnat resurslari va migratsiya hisobotlari (2020–2024)", Qarshi, 2024.
3. World Bank. "Labor Market Dynamics and Migration Trends in Central Asia", Washington, 2023.
4. ILO (International Labour Organization). "Digitalization of Labor Market Statistics", Geneva, 2022.
5. O'zbekiston Respublikasi Mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish vazirligi. "Bandlik siyosatini rivojlantirish bo'yicha metodik tavsiyalar", Toshkent, 2023.